

09. Edebiyat ve Psikoloji Etkileşiminde “İmge” Kavramı¹

Ahmet KAYA²

APA: Kaya, A. (2024). Edebiyat ve Psikoloji Etkileşiminde “İmge” Kavramı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (42), 119-132. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968558>

Öz

İnsanın temel alındığı edebiyat ve psikoloji disiplinleri arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Edebiyat, insanın ruhunu/iç dünyasını yansıtmaya ve aynı zamanda da yazarın kendi imge evrenini edebî eserine yansıtmaya dayanır. Edebiyat, insanın ruhunu/iç dünyasını yansıtmaya ve aynı zamanda da yazarın kendi imge evrenini edebî eserine yansıtmaya dayanır. Psikoloji bilimi içerisinde önemli bir yeri bulunan psikanalitik kuram ise dil aracılığıyla sembolleşen bilinçaltı sembollerinin analizinde edebiyattan destek almaktadır. İki disiplin için de insan ruhunun analizi olan bilinçaltını ele alışı ve bunu ele alırken kullanılan imge kaynaklarının nasıl bağlantılı olduklarını analiz etmek önemlidir. Edebiyat, karakterlerin duygusal zenginliğini ve içsel çatışmalarını ortaya çıkaran psikolojik derinlikler sunar. Edebiyat, psikoloji ile insan bileşenlerinin karmaşıklığını keşfetme aracıdır. Bu etkileşim hem yazarların hem de okuyucuların insan zihninin derinliklerine inmelerini sağlar, böylece edebiyat eserleri sadece kelimelerden oluşmayan ve zengin anlamlı deneyimler sunar. Edebiyat, dilin estetik bir biçimde kullanılmasıyla ortaya çıkan yazılı veya sözlü eserlerin genel adıdır. İmge ise, görsel, işitsel deneyimlerimiz veya dilin kullanımıyla zihinde sembolleşerek çağrışımla oluşur ve zenginleşir. Edebiyatın önemli bir parçası olan imge metinlerdekini zihne aktaran, duyu etkileyici biçimde harekete geçiren görsel, işitsel veya dokunsal temsillerdir. İmge, yazarın kullandığı dilin zenginliğini artırır ve okuyucunun metne daha fazla bağlanmasını sağlar. İmge, duygusal etki yaratma, soyut kavramları somutlaştırma ve metni daha canlı kılma gücüne sahiptir. Çalışmamız “Edebiyat Bilimi”ne “Psikoloji” biliminden bir bakış olacaktır.

Anahtar kelime: Edebiyat, psikoloji, psikanaliz, imge, şiir, roman

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: 6

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 06.08.2024-**Kabul Tarihi:** 20.10.2024-**Yayın Tarihi:** 21.10.2024; DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968558>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Assist. Prof. Harran University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature (Şanlıurfa, Turkey), **eposta:** ahmet.kaya@harran.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-7946-1015>, **ROR ID:** <https://ror.org/057qfs197>, **ISNI:** 0000 0004 0595 7821, **Crossref Funder ID:** 501100007071

The Concept of "Image" in the Interaction of Literature and Psychology³

Abstract

There is a two-way relationship between the disciplines of literature and psychology, which are based on human beings. Literature is influenced by psychology because it reflects the soul/inner world of the human being and at the same time the author reflects his own image universe in his literary work. Psychoanalytic theory, which has an important place in the science of psychology, receives support from literature in the analysis of subconscious symbols symbolized through language. Both disciplines need to analyze the subconscious, which is the analysis of the human soul, and how the image sources used in addressing this are related. Literary works offer psychological depths that reveal the emotional richness and inner conflicts of characters. Literature, along with psychology, is a means of exploring the complexity of the components of the human psyche. This interaction allows both writers and readers to delve deeper into the human mind, so that works of literature are not just words but offer rich meaningful experiences. Literature is the general name of written or oral works that emerge through the aesthetic use of language. It functions as a tool in the process of understanding and analyzing human psychology. The motivations, emotional states, and developments of the characters, intertwined with psychological principles, constantly present readers with a panorama of their distribution. Our study will be a look at the "Science of Literature" from the science of "Psychology".

Keywords: Literature, psychology, psychoanalysis, image, poetry, novel

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 6
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 06.08.2024-**Acceptance Date:** 20.10.2024-
Publication Date: 21.10.2024; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.13968558>
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

"Edebiyat" ve "imge" birbirinin parçaları ve zenginleştirici unsurlar olarak edebiyat dünyasında öne çıkar. Edebiyat, insanın duygu dünyasını anlamlandırmak, deneyimlerini paylaşmak ve toplumsal, kültürel değerleri aktarmak için kullanılan bir araçtır. Dil, edebiyatın temel malzemesidir ve yazarlar, dilin inceliklerini kullanarak eserleri şekillendirirler. Ancak sadece edebiyat kelime sıralamalarından ibaret değildir, aynı zamanda ortaya çıkan imgelerle de zenginleşir. İmge, bir düşünceyi veya duyguyu daha etkili bir şekilde ifade etmek için kullanılan bir araçtır. Edebiyat ve imge, insanlık tarihindeki önemli kültürel unsurlar olarak öne çıkan kavramlardır. Yazarlar, okuyucuların duygusal tepkilerini uyarmak ve karakterler aracılığıyla insanın düşünsel evrenini analiz edebilmek için dilin gücünü kullanırlar. Edebiyat, insanın psikolojisini anlama ve analiz etme sürecinde bir araç olarak işlev görür. Karakterlerin motivasyonları, duygusal durumları ve gelişimleri, psikolojik prensiplerle iç içe sunmaktadır. Örneğin, bir roman karakterlerinin yaşadığı travmalar veya sevinçler, okuyucunun empati kurmasına ve kendi duygusal deneyimini genişletmesine olanak tanır. Yazar veya şair de kısıtlamaları aşarak, okura bir atmosfer sunar. İmge, metnin içinde, okurun duygu dünyasını harekete geçirir ve hayal dünyasının derinliklerine ulaşır. Şiirde imge, sadece bir anlam değil, aynı zamanda yeni bir evren yaratma sanatıdır. Okur, bu imgeler aracılığıyla şiirin içine girer ve kelimelerin ötesinde yeni bir deneyim yaşar. Her ikisi de insanların düşünsel dünyasını zenginleştiren, farklı ifade etmelerini sağlayan ve toplumsal anlamda yeni anlamlar yaratmalarına yardımcı olan önemli araçlardır. Bu makalede, psikanalitik kuramcıların edebiyata yönelik görüşleriyle birlikte edebiyat-psikoloji arasındaki ilişki ve imge kavramının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu amaçla psikolojide önemli yeri olan psikanalitik kuramcıların edebiyatı kullanma biçimleri ve imge kavramı üzerindeki görüşlerine yer verilmiştir. Bir yazar, sözlerin sadece anlamlarıyla değil, aynı zamanda çağrışımlarıyla da ilgilenir. İmge, okuyucunun zihninde canlanan görsel, işitsel veya duygusal bir deneyim yaratır. Örneğin, bir yazarın kelimelerle aktardığı bir tablo ile okuyucunun zihninde canlı bir manzara oluşabilir. Bu, eserin duygusunu sürdürerek okuyucunun esere daha fazla bağlanmasını sağlar. Edebiyatın gücü, yalnızca sözcüklerin yüzeysel anlamlarıyla değil, aynı zamanda metnin içerdikleri imgelerle de ilgilidir. Yazarlar, okuyucunun duygusal tepkilerini etkilemek ve düşündürmek için imgeleri ustaca kullanırlar. İmge, soyut kavramları somut bir şekilde ifade etmeye yardımcı olur ve okuyucunun bağlamı içinde daha derin bir anlam oluşturmaya olanak tanır. Edebiyat ve imge, kültürler arasında ortak bir dil oluşturur. Bir yazar, kendi içeriğinden evrensel bir anlam taşıyan imgeleri kullanarak okuyucuların farklı bağlamlarda da eserini anlamasını sağlayabilir. Bu, edebiyatın sınırlarının aşılmasına ve evrensel bir anlam taşımasına olanak tanır. Makalenin ilk kısmında, edebiyat ve psikoloji etkileşimin nasıl geliştiği, karşılıklı olarak etkileşime giren bu disiplinlerin kesişim noktaları; ikinci kısımda ise iki disiplin için de önemli bir kesişim noktası olan imge kavramı ele alınmıştır.

20. yüzyılın ortalarından itibaren, tek disiplinli araştırmadan işbirlikçi araştırma biçimlerine doğru bir geçiş olduğu gözlemlenmiştir. "Disiplinler arası" denen bu yaklaşım, birden fazla farklı alanın birbiriyle kurduğu karşılıklı ilişkiyi anlama ve kesiştiği noktaları ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir (Dalton vd., 2021, s. 3). Edebiyatın merkezinde insan vardır. İnsan, doğası gereği karmaşıklığı dolayısıyla çoğu zaman tek bir disiplin tarafından ele alınamamakta, yetersiz sonuçların doğmasına sebep olmaktadır. Bundan dolayı disiplinler arası, çok yönlü bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu doğrultuda edebiyat, birçok farklı disiplin ile (tarih, sosyoloji, felsefe, psikoloji gibi) etkileşime girdiğinden, içerisinde barındırmayı diğer disiplinler ile yeni bir etüt alanının oluşmasına sebep olmaktadır.

Yirminci yüzyılın başlarında sosyal bilimler ve edebiyat çalışmaları, akademik disiplinler olarak önemli

bir bağına sahip olmuştur. Çünkü edebiyat ve edebî eserlerin en önemli özelliği doğayı, insanı, hayatı yani kısaca "gerçekliği yansıtmaya" esas almıştır. Sanat ile gerçeklik arasındaki bu ilişkide hayat ve insan arasında sıkı bağlar bulunmaktadır. Bu nedenle edebiyatta insan olgusu ve ona dair olan içsel süreçler fazlasıyla önemsenmektedir (Aras, 2015, s. 251). İnsana dair her şeyle ilgilenmesi ve insanı yorumlayarak anlamaya çalışması, psikolojiyi de edebiyat ile disiplinler arası etkileşime girmektedir. En geniş anlamıyla her iki disiplin, farklı çerçevelerine rağmen insan olgusu etrafında biçimlenmeye ve sosyal ilişkileri anlamaya büyük ilgi duyması, birçok bakımdan birbirlerine oldukça benzemektedir. (Yazell vd., 2021, s. 2).

Edebiyat ile psikoloji, insan ve insanın ruhsal süreçleri noktasında kesişmenin yanı sıra psikolojinin edebî yapıtlarda ele alınan karakterlerin oluşturulması ve ruhsal çerçevelerinin analizinde kullanılması da bu etkileşimi sağlamaktadır. Bir sanat eseri psikolojinin verilerini kullanarak biçimlenmekte; aynı zamanda da psikolojik açıklamalar ve analizlerle ele alınmaktadır (Emir, 2016, s. 49). Bununla birlikte insanların iç dünyasının tüm yönleriyle betimlenmesi ile psikolojik yorumlara ulaşılabilmekte ve psikolojik gerçekler edebiyat aracılığıyla keşfedilebilmektedir.

Psikoloji ekollerinin en eskisi ve yapı taşı olarak görülen psikanaliz, bireyin iç dünyasını anlama ve çözümlemede en önemli kavram olan "bilinçaltı"ndan ivme kazanmaktadır. İnsan davranışları ve içsel süreçlerinin çözümlenmesinde belirleyici bir konumu olan bilinçaltı kavramı, sadece psikoloji alanındaki kişileri değil sanatçıları da oldukça etkilemiştir (Aliçavuşoğlu, 2012, s. 2). Bu doğrultuda edebiyat ve psikolojinin önemli kesişim noktalarından biri ve en önemlisi bilinçaltı kavramıdır. Buradan hareketle iki disiplinin bilinçaltı süreçlerine daha yakından bakan ve bunu çevreyle uyumlu bir bütünde etüt eden çalışma alanlarından olduğu söylenebilmektedir.

Yazar, temelinde insan olan eserlerini ortaya koymaya başladığı andan itibaren buzdağının altındaki, yani bilinçaltındaki bilince taşıyan bir araç da yaratmaktadır (Emre, 2009, s. 322). Görünür dünyanın ardındaki meydana çıkarırken de imgeleşen kendiliği, bilinçaltı evrene yön vermektedir. Bu noktada insanın ruhsal süreçleri ve simgeseldeki anlamlarından geçerek imgenin gerçekliğini ortaya koyabilmesi bakımından da psikanalitik kuram pusula niteliğindedir. Bu nedenle edebî eser ya da metinleri açıklamak ve yorumlamada psikolojik bir harita çıkarmak disiplinler arası kurulan bağın gücünün artmasını sağlamaktadır. Bunu yaparken psikanalitik, getirdiği bilinçaltı kavramı ve buna ait imgenin semboldeki yansımalarını ele almak önemli olmaktadır.

Psikolojinin edebiyat disiplini ve edebî eserlerin ortaya konulmasında önemli bir mihenk taşı olduğu görülmektedir. Ancak edebiyatın kullandığı sembolü, düşlem ve imgeler göz önüne alındığında psikoloji disiplini için önemli bir yeri olan psikanalitik kuramı etkilediği de görülmektedir. Yani edebiyatın insanı ve psikolojik yapısını üstü kapalı biçimlerde işaret etmesi, psikanalitik kuramcılarının söylemdeki sembolik temsillerden yola çıkarak bilinçaltını anlamlandırmasında önemli bir referans olmuştur (Moghaddam, 2004, s. 508; Freud, 1928, s. 175). Bu doğrultuda edebiyatın insan zihni, davranışları ve nedenlerini simgesel düzlemde temsil etmesi psikolojiye önemli katkılar sunmaktadır. Bu nedenle bu iki alan birbirinden beslenmekte ve birbirlerini desteklemektedir.

Edebiyat ve psikoloji arasındaki etkileşimlere bakıldığında bu iki disiplininin ayrılmaz bir ilişki bütünü oluşturduğu görülmektedir. Bu iki sosyal bilim dallarının aralarında çift yönlü bir ilişki bulunması hem yazarların hem de psikoloji kuramcılarının iki disiplin arasındaki ilişkiyi dikkate almalarına neden olmuştur. Ancak literatürde iki disiplin arasındaki ilişkinin araştırmacılar tarafından hak ettiği kadar işlenmediği görülmektedir. Bu nedenle bu çalışma psikanalitik kuramcılarının edebiyata yönelik

görüşleriyle birlikte edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişkinin ortaya konulması bakımından önemlidir.

Sosyal bilimler içerisinde değerlendirilen edebiyat ile psikolojinin birbiriyle etkileşimi oldukça geniş bir alandır. Bu makalede edebiyat ve psikoloji arasında kurulan tematik ilişki “imge” kavramı üzerinden ele alınmaktadır. Aynı zamanda psikanalitik kuram çerçevesinde eserlerin sembolik göstergelerinin yani imgelerin ortaya koyulması oldukça önemli bir noktadadır. Bu doğrultuda edebiyat etkileşiminde önemli yeri olan psikanalitik kuramcılarının edebiyatı kullanma biçimleriyle imge kavramı üzerindeki görüşleri ele alınmıştır.

Edebiyat ve Psikoloji Etkileşimi

Edebiyat, insan doğası ile duygu, düşünce ve hayallerinin metinler/serler aracılığıyla okuyucuda estetik, heyecan ve haz uyandıracak biçimde dille ifade etme sanatıdır. Bu noktada edebî bir eser, karakterlerini, ruh hâllerin başarılı bir biçimde ortaya koyması ile okuyucuyu insanın psikolojik boyutuna getirmesi açısından psikolojiden yararlanmaktadır (Birlik, 2019, s. 4; Yimer, 2019, s. 159). Bu nedenle edebî eserler psikoloji alanında yıllarca süren çalışma ve uygulamalardan etkilenmektedir.

Edebî eserlerin ortaya konulmasında odak konumda olan dil, bir insanın başkasını etkilemede başvurduğu en önemli yöntem, karşıdakinde ruhsal değişimlere yol açma bakımından eş bulunmaz bir araçtır. Sigmund Freud, dilin, semboller ve metaforlarla zenginleştirilmesi dolayısıyla “büyüsü” olduğunu düşünmektedir (Freud, 2014, s. 44). Freud’a göre ilde saklı olan büyüler yani simgeseldeki anlamlar psikanalizdeki analizlerle anlam bulmaktadır.

Psikanalizin kurucusu Freud, psikanalizi psikolojik rahatsızlıkları olan hastaların yanı sıra edebî metinler üzerinde de uygulaması bakımından edebiyatı psikolojiyle buluşturmuştur. Freud’a göre psikanaliz ve sanatın farklı bakış açıları, analitik keşiflerle karakterize edilen dikkate değer bir ilişkisi bulunmaktadır. Edebiyatçı ve psikanalistlerin ortak amacı söylemde yer bulan sembollerin imgeseldeki anlam arayışındır. Yazar, bunu kendi iç nesnelereyle ortaya koyarak analiz etmeye çalışırken, analist, danışanın (analizan) düşleri ya da söylemlerini analiz etmektedir. Ancak burada söylemin analizandan gelmesinden dolayı danışan, analiz edilen değil kendini, kendi bilinçaltından gelenle analiz eden konumundadır. Burada analistin rolü bu söyleme dökülenin anlamının arayışındaki eşliktir. Bu noktada yazar da aynı analizan gibi kendi iç dünyasını, bilinçaltından gelen bilgilerle analiz etmekte ve kendine eşlikçi olmaktadır. Bu nedenle psikanalitik kuram, kulağa kimi zaman edebiyat gibi gelen bir sanattır (Phillips, 2007, s. 21). Bu düşünce biçimi, edebî serlere psikanalizin uygulanışı ve analizlerde psikanalizden yararlanılmasına destek olarak psikanaliz ile edebiyatı bir araya getirmede öncü olmuştur.

Psikanalizi sanata uygulayan ve edebiyata kazandıran ilk kişi olan Freud’dan gelen bu psikanalitik miras, edebiyatla ilgili en önemli nokta olarak görülmektedir. Bu doğrultuda psikanalizle ilgilenen kuramcılarının geliştirdikleri metotlardan yararlanan edebiyat eleştirmenleri “Psikanalitik Edebiyat Eleştirisi” yöntemini geliştirerek edebî metin incelemesinde farklı bir boyut yakalama imkânı elde etmişlerdir. Bazen sanatçının hayat hikâyesinden yola çıkılarak bazen de edebî etindeki karakterlerin özelliklerine dayanılarak ortaya çıkan bu yorumlar metinlere çok katmanlılık kazandırmakta, okuyucunun hem edebî metnin hem de yazarın iç dünyasına mercek tutmasına yardımcı olmaktadır (Atlı, 2012, s. 253).

Edebî eserlere yönelik olan bu psikolojik yaklaşım, psikolojinin hem edebiyat hem de edebiyat eleştirisi

üzerindeki etkisini net bir biçimde yansıtmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın başlarında, psikoloji tabanlı edebiyat eleştirilerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu doğrultuda psikolojik eleştiri türü, yazarın kendini örtülü bir şekilde dışa vurma tarzı ya da yazar psikolojisine yapılan atıflarla hem dışavurumcu hem de anlatımcı görüşten destek almaktadır (Aydın, 2015, s. 255). Çünkü her edebiyat metni ya da eser, yazarının zihinsel ve duygusal özellikleriyle yakından ilişkilidir. Bu nedenle, bir edebî eseri açıklamak ve yorumlamak için yazarın psikolojisini kaynak almak önemlidir (Can, 2018, s. 8).

Psikanalizden destek alan edebiyat eleştirmenleri yapıta nüfuz eden ve klasik eleştiride "organik bütünlük" adı verilen merkezi düşünceleri, psikanalitik bir kavramla ortaya koyarak merkezi fanteziyi bulmayı amaçlamaktadır (Moran, 1988, s. 148). Çünkü edebiyat da düşler ve nevrotik durumlar gibi gerçekliğin karşı olduğu arzulara, hayal ya da fanteziler kurarak erişmektedir (Freud, 1928, s. 177). Ya da edebî eserlerle birlikte bilinçaltında yer alan ve yüzeye çıkılmasından korkulan travmaların yönetimi simgeselde sağaltım bulur. Bu durumun en dikkat çekici örneğini önemli yazarlardan biri olan Dostoyevski'nin sürgün travmasını, Goethe'nin Faust'u, Mefisto ile travmasının simgeselini eserlerde yüzeye vurmasında gözlemlemekteyiz. Bu yazarlar, kendilerine ve bilinç dışlarına ağır gelen yükleri simgesele yükleyerek yönlendirmeye çalışmaktadır.

Psikanalizde nasıl terapist danışanın söylem ya da rüyasının açık ya da örtük içeriğini anlamlandırmak için, dilsel bir ifade olan sembollerden destek alıyorsa, edebî eserler de aynı imgeselin simgeseldeki anlamına başvurmaktadır. Bu noktada edebiyatın işlevinin de bilinçaltı arzu ya da bastırılan temsillerin anlama yani söyleme dönüştürmek olduğu söylenebilir. Bu nedenle de Freud'un edebiyat üzerinde etkisi olduğu kadar edebiyatın da Freud üzerinde önemli bir etkisi olmaktadır. Çünkü ona göre yazar ve filozoflar bilinçaltını ondan önce keşfetmişlerdir (Freud, 1928, s. 178).

Freud'un sağaltım tekniğinde psikanalitik pratiğe atıfta bulunması ve analitik eğitiminde kelimelerin serbest çağrışımlarına yaptığı vurgu, psikoloji ile edebiyat arasındaki etkileşim için başka bir motivasyondur. Çünkü serbest çağrışım yöntemi paralelinde Freud, düşlerin bastırılmış çocuksu arzuların kılık değiştirmiş tatminleri olduğu sonucuna varmıştır. Düşler, ruhun derinliklerinden gelip gerçekliği sembollerle ifade etmektedir. Burada bilinçaltının "sembolleştirme etkinliği"yle karşı karşıya kalınmaktadır (Freud, 2016, s. 97).

İlk bakışta çok farklı gibi görünen bu sembollerin Freud'a göre özgün bir anlamı vardır. Bu nedenle görülen düşler üzerinden oluşan sembollerin imgeselde başka anlamlara denk geldiğini ortaya koymaktadır. Semboller özellikle düşlerde ve hayatta gerçekleşmemiş istekleri gerçekleştirme arzusu, bir algı ve ifade aracı olan fantezilerde ortaya çıkar ama aynı zamanda, folklorda, mitlerde, dini inançlar ve kültürlerde de bulunurlar. "Henüz sembollerle işimiz bitmedi. Tanıdığımızı inandığımız ama yine de bizi endişelendiren bazı semboller var çünkü bu özel sembolün nasıl bu özel anlama sahip olduğunu açıklayamıyoruz. Bu gibi durumlarda başka yerlerden -filoloji, folklor, mitoloji ya da ritüelden- gelen doğrulamalar özellikle memnuniyetle karşılanırdı." (Freud, 2000, s. 102). Bu doğrultuda Freud, düşlerde yer alan sembollerini anlamlandırmak ve teorisini kuvvetlendirme sürecinde, özellikle folklorik ve mitolojik öğelerin yoğunlukla kullanılması ile edebiyat analizlerine ve okumalarına paralel gitmiştir. Edebiyattan ödünç aldığı kelime dağarcığı ve kavramlarını yeniden metinleştirerek psikoloji ve edebiyatı çaprazlamıştır (Freud, 2014, s. 127). Çünkü fantezinin iki yönü vardır; biri psikanalizde, diğeri edebiyatta. İkisi birbiri ile bağlantılıdır. Görülen düşlerle yaratıcı edebiyat malzemeleri arasındaki bağlantının kuşkusuz yeni ve tesadüfi olmadığını düşünülmektedir (Freud, 2016, s. 350).

Freud sayesinde edebiyat, düşlerdeki sembollerini ve bilinçaltını anlamak için geçerli bir kaynak hâle

gelerek psikolojiye girmiştir. Bu nedenle de psikanalistlerin eğitiminde beşerî bilimlere, özellikle de edebiyata önem vermektedir. Psikoloji ile edebiyat arasındaki ilişkiyi ortaya koymasıyla birlikte birçok öğrencisini ve diğer kuramcıları da etkilemiştir. Psikoloji biliminin edebiyata, edebî eserlere ve yazarlara yönelik çalışmaları Freud tarafından başlatılsa da Jung ve Lacan gibi diğer psikanalistler için aynı disiplinler arası etkileşim sürdürülmüştür.

Freud’la başlayan psikanalitik temelli eleştiri kuramı, zamanla yazarın bilinçaltı dünyasından çıkarak Jung’un ortaya koyduğu “analitik psikoloji” çerçevesinde eserin merkeze alındığı bir alana evrilmiştir. Edebî çalışmaların geniş kapsamlı disiplini, Jung’un edebiyat teorisi potansiyelini görmezden gelse de Jung’un psikanalitik temelli edebî okumaları, Freud’unkinden çok daha geniş bir sistem ve imge yorumunun temelini oluşturmaktadır (Rowland, 1999, s. 9).

Edebî metinlerle daha sıkı bir ilişki içinde olan Jung, düşleri yorumlama ve düş dilini analiz etme sürecinde Freud’un bireysel bilinçaltı kavramına eklediği “kolektif (ortak) bilinçaltı” ve “arketip” kavramlarıyla sembolik kavramların dönüşümlerini ele almıştır. Jung’a göre bireysel bilinçaltı bireyin kendi travma ve bastırılmış arzularının temsiliyken; kolektif bilinçaltı, tarih boyunca insan deneyiminden birikmiş hikâye, birey ya da imgelerin arketiplerinden yani sembolik biçimlerinden oluştuğu ruhun derinliklerinde bulunmaktadır (Karataş, 2001, s. 230). Çünkü her bir dil gibi düşlerin dildeki anlamının açıklanması için çok büyük ölçüde tarih edebî bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Düşlerde yer alan dil, bireysel bilinçaltında yer alan mevcut sembollerin yanı sıra, kolektiften gelen ifadeleri de kullanan sembolik bir işarettir (Jung, 2015, s. 10).

“Geçmiş bakıp fantezilerle uğraştığım dönemde başımdan geçenleri gözden geçirdiğimde... imgelerde benimle birlikte başkalarını da ilgilendiren şeyler vardı” (Jung, 2003, s. 34). Bu doğrultuda kolektif bilinçaltı atalar bağlarından gelen arketipsel bir katmanı temsil etmektedir. Jung, kolektif bilinçaltında yer alan tüm motiflerde, yani insan ruhunun üzerine inşa edilip detay kazandığı sembolik prototiplerin olduğunu düşünmektedir. Ancak bu motiflerin bilinçaltı imgelerinin ne olduğunu tasvir etmek kolay olmamaktadır. Bu yüzden bilinçaltında yer alan her bir imgenin tek tek anlaşılması için onları mitolojik temalar olarak tanımlanan arketipler olarak sınıflandırmış ve arketipiksel karakterle belirginleştirilen tasvirlerle dönüştürmüştür. Ruhsal yaşam üzerinde belirleyici bir etkisi olduğunu düşündüğü arketipleri inceleme sürecinde; edebiyatın bir olgu ya da olayı farklı motiflerle (dini, mitolojik) sembolleştirerek ortaya koyarak imgeseli simgeselde okumasından etkilenmiştir (Jung, 2015, s. 304). Çünkü imge, arketip ve dilde simgeleşen semboller imgenin bir devamı ya da sonucu olarak meydana gelmektedir. Bu nedenle Jung için edebî eserde arketipsel sembollerin ele alınması insanlara bir tür ruhsal terapi etki yapmaktadır (Jung, 1948, s. 207). Ortaya koyduğu bu kuramsal çerçeve de edebî incelemelere analiz ve derinlik noktasında farklı bir boyut kazandırarak edebiyat ile psikanalizin bağımlı iyiden iyiye güçlendirmiştir (Panagiotou ve Sheikh, 1977, s. 171).

Psikanaliz ve edebiyat etkileşiminde önemli bir rol oynayan Lacan, psikanaliz koordinatlarını yapılandırırken edebî terimleri ödünç aldı ve epistemolojisinde yeniden metinleştirdi (Birlik, 2019, s. 4). Bu noktada edebî eserin yaratma aracı olan dil ile psikanalizi kesiştirme yoluna gitmiştir. Dilbilimle psikanalizi birleştirerek hem edebî eserlerin hem bilinçaltının ortak kullanım malzemesi olan dilden yola çıkarak metaforlar üzerinden bilinçaltının dile aktarımı konusunda çalışmalar yapılmıştır.

Lacan da disiplinler arasıyla ve beşerî bilimlerin psikanalitik eğitim programına dâhil edilmesine duyulan ihtiyacı vurgulamakta ve içinde başlıca edebiyatın olduğu çok çeşitli disiplinlerde eğitim görmüş bir sanatçı olması gerektiğine inanmaktadır (Lacan, 1982, s. 60). Freudçu analizde olduğu gibi

Lacancı psikanalizde de kuramsal sorgulamanın temel nesnesi bilinçaltıdır. Ancak Lacan bu kavramı açıklarken dile odaklanarak yorumlamaktadır. Bu nesnenin ortaya koyulmasında da dil yani söylem oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Ona göre bilinçaltı, dil gibi yapılanmaktadır. Dilin sembollerden oluştuğu gibi bilinçaltından gelen de dilde simgeleşerek sembol bulmaktadır. Başka bir ifadeyle dil, simgesel niteliktedir. Bu nedenle de özne konuştuğu dilin sembollerini bilinçaltında bilmektedir (Lacan, 1993, s. 119). Dil, bilinçaltından gelenleri simgesele dönüştüğü için bilinçaltındaki imgeleri anlamlandırarak yorumlama noktasında önemli bir gösterene dönüşmektedir. Bu nedenle Lacan, gösterenin üzerine yoğunlaşmakta ve bunu yaparken de sık sık edebî eserlerdeki simgesele dikkat çekmektedir (Şen, 2019, s. 85). Özellikle metaforik eserlerde kullanılan temsillerin bilinçaltında bastırılanın bir göstergesi olduğunu ve bunun sembolleştirilerek simgeselde sağaltıma geçtiğini düşünmektedir. Kullanılan bu metaforlar yani sembollerle, toplum tarafından kabul görülmeyeceği düşünülen arzu ve fantezilerin de söylemde farklı simgeleştirmelerle ortaya konulduğunu düşünmektedir (Tura, 2022, s. 70). Burada simge, dil aracılığıyla ifade edilmek istenen yüksek bir gerçeklik yani öze işaret etmektedir. Bilinçaltında yer alan ve farklı biçimlerle temsil edilen imgeler, dilin sembolleşmesiyle birlikte simgelere dönüşmektedir. Başka bir ifadeyle, simge bilinçaltında yer alan gerçekliğin bir yansıması ve gölgesidir (Lings, 2003, s. 9). Başka bir ifadeyle bilinçaltı arzu ve travmalar dilde yer alan sembollerle bir başka gösterenin ikamesi olarak kullanılmaktadır.

Hem psikanaliz hem de edebiyat, dil kullanarak bilinçaltını ortaya koymakla ilgilenmektedir. Psikanalitik kuram, bu söylemin anlamını bilinçaltının oluşumunu sağlayan geçmişten okumaktadır. Psikanaliz çerçevesinde yapılan sağaltımda danışanın söyleminde ya da düşlerde yer alan semboller analiz edilirken, edebiyatta da yazarın bireysel ve kolektif bilinçaltının yine dil eşliğinde edebî eserlerde sembollerle kendini gösterdiği söylenebilmektedir. Bu durum analistin danışanın bilinçaltını anlamlandırırken sembollerden yararlanmasının bir benzeridir. Teorik olarak Freud, Jung ve Lacan'ın edebiyat ve psikanaliz arasındaki ilişkiyi ele alışına baktığımızda da bilinçaltı ve buradaki bastırılmış arzu ya da travmaların hem dilbilimsel biliş biçimiyle olan ilişkisine hem de imge temsillerinin simgesel düzlemde (söylemde) anlaşılmasına katkıda bulunduğu görülmektedir.

Bu üç kuramcının edebî ve felsefi figürlere aşinalıkları ve kavramlarını yeniden kullanmaları hem psikanalizlerini zenginleştirmiş hem edebiyatçıların hem de okurların ilgilerini çekmiştir. Çünkü psikanalitik analiz sayesinde okuyucu da eserlerde yer alan sembollerin kökenlerine kadar izini sürerek yazmakta ve kendilerinin bilinçaltı imgesel temsillerinin ne olduğunu anlamlandırabilmektedir. Bu noktada önce simgelerin dilbilgisini ve temsil ettikleri anlamların gizemini öğrenmek gereklidir. Bu gizemli yolculukta da anahtar olarak psikanalizden daha iyi bir yol görülmemektedir (Campbell, 2017, s. 9).

“İmge” Kavramının Edebiyat ve Psikolojideki Yansımaları

Edebiyat, bir hikâyeyi karakterler eşliğinde ve ustaca düzenlenmiş semboller aracılığıyla bir duygu ya da düşünceyi söyleme koymak için özenle seçilmiş kelimelerin kullanımını sağlar. Edebî eserler, yazarın dışsal ve çoğunlukla kendi içsel dünyasından aldığı zihinsel uyarımları yeni bir ifade, benzetme ya da metafor olarak semboller eşliğinde ifadesiyle anlam bulmaktadır. Yazarın, kendine yönelik bu bilinçaltı imgeler ve düşlemlerini diğer insanlarla paylaşma arzusunun simgesel düzlemdeki dışa vurumu da sembollerin sanatsal forma sokulmasıyla mümkün olmaktadır.

İmge, dış dünyadaki varlıkların insanın iç dünyasında farklı algılanması ve ifade edilmesi ile ilgilidir. “İmge, herhangi bir varlık veya kavramın zihinde yeniden anlamlandırılmasıdır.” (Karabulut, 2013, s.

124). Edebî serlerin oluşumunda dil, imgeselin sembollerle simgeleştirilmiş ifadesi yani imgenin bir bilmecevidir. Çünkü zihnimiz mecazi bir mantıkla çalışmaktadır. Bu nedenle bilmececin anlamını çözmek ise “imge”nin hangi semboller eşliğinde simgesel düzlemde anlam bulduğunu anlayarak mümkün olmaktadır. Ancak imgesel olan, bilinçaltında bulunduğundan kendini eserlerde söz sanatları ya da benzetmeler; psikolojide ise düşler üzerinden göstermektedir. Bu nedenle de edebî eserlerde yer alan sembollerin, imgesel anlamının ortaya konulması edebiyat ve psikolojinin etkileşimiyle mümkün olacaktır.

Latince imago kelimesinden gelen “imge” (image), bir birey ya da nesnenin biçiminin temsili (resmî) yani fiziksel bir görünüm ve benzerliğidir. Bu nedenle taklit ya da kopya sözcükleriyle de bağlantılı bir biçimde varlığını sürdürmüştür (Aydın, 1999, s. 98). Edebiyat bağlamında çağdaş şiir poetika ve estetiği içerisinde sıkça karşımıza çıkan imge, sembole birlikte edebî metnin merkezini oluşturan temel unsur ve modellerdendir. Bu nedenle edebî eserlerde kelimeler, imge aracılığıyla imgelemde düşselliğe bürünerek derin bir anlam katmanı kazanmaktadır. Ancak imge, bir kelime olabileceği gibi bir kelime grubu, ipuçları verilmiş ancak açıkça söylenmemiş bir “im” yani işaret biçiminde de kendini gösterebilmektedir. Bu nedenle de kelimelerin zihindeki sözlük anlamlarını değil; düşsel tasavvurlarını temsil etmektedir. Başka bir ifadeyle kelimelerin çağrışım yoluyla sözlük anlamı dışında ya da ötesinde; özne zihinde oluşturulan görüntülere ve bunun üzerinden yeniden üretilen anlamlara işaret etmektedir (Karataş, 2001, s. 206; İnce, 2011, s. 33). Bu doğrultuda edebî eserde yer alan imgeler eserin yaratıcısının düşsel dünyasının çağrışımlarından gelmesi olarak bilinçaltı imgelerin izlerini de taşımaktadır. Başka bir ifadeyle imge, bilinçaltı yani yer altında tutulanı ortaya çıkarma girişimidir. Bu noktada yazarın eserlerinde kullandığı imge de herhangi başka bir şeyin, aslında bilinçaltının imgesidir (Sartre, 2006, s. 128).

Dilde yer alan semboller gizli bir anlamı ortaya çıkaran bir betimlemesi yani gizlin ortaya çıkışıdır. Bunun üzerinden simgesel düzlemde tanımlananların bilinçaltında yer alan bastırılmış imgelerin gölgeleri olduğu söylenebilir. Freud bunu, düşlerin bastırılmış imgelerinin sembollerle dışa vurumu üzerinden açıklamıştır. Çünkü çocukluk döneminde oynanan oyunlar, yetişkinlikte utanca dönüşerek kendilerini bilinçaltı fantezilerle temsillendirmeye başlamıştır. Bu fanteziler de kendini düşler üzerinden ortaya koymaktadır. Ancak gelen anlamlar gerçek anlamlarından oldukça uzaktır (Freud, 2016, s. 257). Çünkü bilinçaltı kavramsal konuşma gücüne sahip olmamakta ve ifadesini görsel malzemeyle ortaya koymaktadır. Yani kendini gerçek imajıyla temsil edemediği için bunun yerine onu temsil eden dışsal bir imaj yani semboleştirme kullanmaktadır. Bu nedenle Freud, semboller üzerinden tatmin edilmeye çalışılan arzu öğelerinin yani bastırılmış imgelerin hangi sembollerle temsillendiğini bulmaya çalışmaktadır (Freud, 2000, s. 158).

Freud’un ortaya koyduğu düş kavramı üzerinden, yazarların çocuklukta oynadıkları ve yetişkinlikte sahip olduğu süper ego kaynaklı utandıkları oyunları imgeleştirme yoluyla eserleriyle gidermeye çalıştığı söylenebilmektedir. Yani yazarın bilinçaltında fantezi olarak kalan bu arzular gündüz-düşlerini yaratmaktadır (Freud, 2016, s. 257). Bu düşler de yazar tarafından çeşitli sembollere dönüştürülmekte ve kılık değiştirerek edebî eserlere yansıtılmaktadır. Burada yazar düşlemlerini diğer insanlardan özenle gizlediğini ve bunları entelektüelize ettiği bir alana çekmektedir. Bunu da mecazlar, metaforlar ve benzetmeler gibi birçok söz sanatıyla yoğunlaştırılmış imgelere dönüştürürler (İnce, 2011, s. 28). Yani yazar için eserlerindeki imgeler, temsil edilemeyen (bilinçaltı) temsil etme ve gizli anımsatıcı izlerin örnekleri olarak hizmet ederler. Bu nedenle her bir eser sanatçının imgeselinde yer alanın sembole dökülmüş hâlinin bir temsili, bilinçaltında olanın sembollerle temsillendiği eseri kendi imgesinin (bilinçaltı) bir imgesidir. Bu nedenle de edebiyat alanında kullanılan imge, bilinçaltı ile bilinç arasında

aracılık ederek anlamsalı birbirine bağlamaya yaramakta ve bilinçaltının doğrudan sesi olarak özel bir işlev görmektedir. Bu nedenle imgeler, düşsel çağrışımların plastik temsilleri olarak değil, bilinçaltının gerçeğinde yer alana uygun gerçek bir temsil olarak düşünülmelidir.

Jung için de edebiyattaki imge, tıpkı arketip ve simge gibi zihinde oluşan çağrışımların karşılığını bulmak için ipuçları vermektedir. Freud, süper ego kaynaklı oynamaktan utandığı oyunlar üzerinden tasvir ettiği gibi yazarın bilinçaltında yer alan fanteziler toplumun dayattığı doğrular çerçevesinde imgelerle şekillendirilerek ortaya konulmaktadır. Ancak edebî eserlerde bireysel değer ve inançlar kadar toplumsal değer ve inançların da yansması bulunmaktadır (Ulağlı, 2018, s. 10). Bu doğrultuda Freud'dan farklı olarak Jung'a göre de imgeler hem bireysel hem de kolektif bilinçaltının yansması olan temsilcilerdir. Bu çerçevede değerlendirildiğinde imge hem yazarın hem de kolektif bilinçaltının tarihsel özellikleri bulundurmasından dolayı toplumun bilinçaltının bir toplamıdır (Jung, 2001, s. 230).

Bilinçaltındaki psikanalitik analizini dilbilimsel temeller üzerinde yeniden kurmaya yönelik çalışmalar yapan Lacan için bilinçaltı sembolik düzen içinde dilsel bir yapılanışla varlık bulmaktadır. Sembolik olana bağlı olarak bilinçaltı, karmaşık, labirentli bir düşünsel temsiller bağıdır. Bu noktada imgeler de bu bilinçaltı dünyanın dillerinden birisi ve en önemlisidir (Ümer, 2018, s. 54). Bu noktada Lacan'ın, "ayna evresi" kuramı imge kavramının açıklamasında önemli bir noktadır. Bu kurama göre çocuk gelişiminin 6-18. ayları arasında, aynadaki görüntüsüyle karşılaştığında kendisinin dışındaki bir yerde benliğini tanımaktadır. Ancak bu tanıma yansıma üzerinden olmasından dolayı gerçek değildir ve çarpıktır. Lacan aynada olan bu yansımayı imge olarak tanımlamaktadır. Ancak imgede saklı olan bir de gerçek ben düzlemi vardır. Öznenin bakışı aynadan imgeye yansıyor görünse de aynanın gerçekliği (imge) olması, onun (öteki) bakışını ifade etmektedir (Lacan, 1982, s. 503). Bu nedenle de imge üzerinden kendiliğin ortaya konuşunda gerçek olanın anlam kaybı ya da yok oluşu bulunmaktadır. Gerçek olanın ne olduğunu yani bilinçaltının neye benzediğini anlamak için bu aynanın (imgeselin) alanına geçmek gerekmektedir. Lacan'a göre, bu imgesel düzene girerek sembolik (bilinçaltı=dilsel) olana ulaşıldığında gerçeğe, "ben"e de ulaşılabilecektir (Lacan, 1993, s. 119). Çünkü imgesel, şeylerin kırtısını gösteren imgelerdir ve burada yer alan şeylerin gerek tarihlerini inceleyerek gerekse öznel temelleri üzerine kafa yorarak kazandıkları anlamları açığa çıkarmak "kırtısı olan şeye" yani gerçeğe (bilinçaltı) ulaşmada oldukça önemlidir (Ümer, 2018, s. 54).

Lacan'ın ortaya koyduğu imge üzerinden edebiyata bakıldığında, yazarın, edebî eserlerinde yani imgede kendini bulması, bebeğin kendi imgesini aynada bulmasıyla benzerlik taşımaktadır. Psikanalizde kişinin bilinçaltı durumları büyük önem taşır. Bu bakımdan bir duygulanım (affect) işi olan şiir sanatında şairin bilinçdışı yönlerinin genel olarak imgelerle ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Karabulut, 2015, s. 11). Edebî eserlerde "imge" aracılığıyla yazar, kendine yönelik bilgi arayışında hem yokluğu yakalayan hem de varlığı talep eden bir arzu içindedir. Ancak burada imge, güvenli yüzey olarak öznenin kendi benliğini görme alanı görevindedir (Lacan, 1982, s. 503). Bu doğrultuda da yazarın imgesi (edebî eserler), gerçek benin çarpıtılması yoluyla bilinçaltında utandığı fantezi ya da görmekten korktuğu alanlara yani gerçek benliğine mesafe sağlamaktadır. Başka bir ifadeyle, kendi bilinçaltında bastırdıklarını, dil eşliğinde ortaya koyduğu imgesiyle sağaltarak onun için terapitik bir etkinin gerçekleşmesine alan sağlayabilmektedir (Reyher ve Smeltzer, 1968, s. 220).

Sonuç

Edebiyat, dünyayı dille simgeleştirilen imge ve semboller yardımıyla anlama yollarından birisidir. Ancak bu dünya mevcut hâle getirilen dünyaların yanı sıra yazarın, dünyayı kendi gerçekliği üzerinden yeniden anlamlandırarak ortaya koyduğu bir başka dünyayı da temsil etmektedir. Bu nedenle de eserler yazarın söylemini içermesi bakımından yazarın dünyasında da gerilerde kalan etki ve anlamlara yönelik izler de taşımaktadır. Böylece edebiyatın insanı ve dünyayı tanımının yeni yollarını barındırmak için genişlemesi ve başka bilimlerden destek alması gerekmektedir.

Hem edebiyat hem de psikoloji için insan ve onun ele alınışı merkezi bir konumdadır. İnsan ve ona ait olan her şeyin ruhunu ele alırken de söylemden yani dilden yararlanmaktadır. Sanat dallarından biri olan edebiyat disiplini bunu söz sanatları ve sembollerle ortaya koymaktadır. Bilinçaltında yer alan arzu ve fantezilerin dille sembolleştirilerek simgeselde ifade bulduğu göz önüne alındığında yazarın edebî eserlerinin kendi gerçekliği ve imgesi olduğu da görülmektedir. Bu noktada psikoloji ve psikanalitik kuramın edebiyata açtığı bu geniş perspektif göz önüne alındığında, edebiyat ve psikoloji arasındaki ilişkiyi incelemesi edebî eserler ve eleştirilerine derinlik kazandıracadığı düşünölmektedir.

İnsan psikolojisi ve bunun analizinde önemli bir yapı olan bilinçaltının bilinmezliği, sınırsızlığı ve derinliği edebiyat ve psikoloji disiplinin birbirinden faydalanması için gerekli olan önemli bir kavramdır. Bu noktada psikanaliz, söylemi tedavide bir araç olarak kullanarak ve simgeselin temsillerini anlayarak önce imgeye sonrasında da bunun imgeselinden gerçeğe (bilinçaltı) ulaşmaya çalışmaktadır. Bu temsillerin ortaya konuluşu da derin bir edebiyat bilgisiyle renklenen bilimsel bir yaklaşımla olmaktadır. Bilinçaltı gerçekliğinin anlam ve bilgi arayışında imgelerin kullanılması da bu iki disiplinin birbirini aydınlatmasında ve materyallerini zenginleştirerek üretkenliklerini artırmalarında önemli bir etmendir. Bu da edebiyat ve psikanaliz ilişkisini disiplinler arası bir alana taşımaktadır.

Literatüre bakıldığında psikanalitik kuramda danışanın bilinçaltını analiz etmede edebiyatın yoğun biçimde kullanıldığı görülse de edebiyat içerisinde psikanalizin sadece edebî eserlerin açıklanmasında kullanıldığı ancak yazarın bilinçaltına vurgu yapılmadığı görölmektedir. Yazarın, eserleriyle imgeleştirdiği kendiliğinin gerçek temsili anlaşıldığında eserlerin temaları ve okuyucunun hangi eserlerden neden haz aldığı ya da uzak durduğu da ortaya konulabilecektir.

Bir edebî eserin daha iyi analizini yapabilmek için “edebiyat psikolojisi”ne ihtiyaç olduğu açıktır. Psikanalitik edebiyat kuramı gün geçtikçe kendisine daha çok başvurulmakta ve diğer edebiyat kuramları gibi işlenmektedir. Bariz ihtiyaça rağmen, bazı sınırlı eserler dışında, metodik anlamda edebiyat psikolojisi alanı henüz tam olarak gelişmediği ve hâlâ terminolojik düzeyde kaldığı gözlemledik. Aynı zamanda bunun gözlemlerimize göre daha çok yabancı eserlerde ele alındığı, Türk edebiyatında çok fazla örneği olmadığı ve literatürde buna yönelik bir eksiklik olduğunu gördük. Bu nedenle edebiyat disiplininde psikolojiyi ön planda tutmanın ve imgeyi psikolojiyle okumanın eserlerin edebî gücünü ortaya çıkaracağı düşünölmektedir. Çünkü eserin bir toplum ya da kültürü etkilemesi, sembollerin ortak olması ve düşünce kaynaklarına imgelerden geçerek ulaşmakla mümkündür. Aynı zamanda yazarın kendi imgesinin bir temsili olan eserlerde psikanalitik kuramlardan yararlanılmasının eleştirmen ya da okurun yazarın psikolojik dünyasını çözümlemesini sağlamasında ve edebiyat analizlerinin zenginleşmesinde önemli bir katkı sağlayabilmektedir. Bu nedenle, uzman yetiştirmek ve bu alandaki araştırmaları teşvik etmek için üniversitelerin edebiyat bölümlerinde psikoloji derslerinin; psikoloji bölümlerinde de edebiyat derslerinin verilmesi önemlidir. Bu çalışmaları, edebiyat psikolojisindeki boşluğu doldurma amacına yönelik atılan önemli bir adım olacaktır.

Bu çerçevede bakıldığında edebiyat ve psikolojideki imge kavramını ele alan çalışmaların amacı, edebî eserlerin imge içeriklerini ortaya koyarak yazarın temsilleriyle birlikte edebî anlamın derinleşmesini sağlamaktır. Aynı zamanda yazarın imgeselinin temsilini bularak yazar-eleştirmen/okur arasındaki iletişimsizliklerin sona ermesini sağlamaktır. Bu nedenle ele alınan konuya yönelik çalışmaların artırılması, edebiyat-psikoloji ortak alanına katkı sağlarken bu alanda yeni gelişen araştırmalara örnek oluşturacaktır. Aynı zamanda edebiyatın psikolojik bir veri ve teori kaynağı olarak geliştirilmesi ile edebiyatın daha iyi anlaşılması için bir rehber oluşturabilecektir.

Kaynakça

- Aliçavuşoğlu, E. (2012). Psikanaliz, Freud ve sanat. *Sanat Tarihi Yıllığı*, 1-16.
- Aras G. (2015). Personality and individual differences: Literature in psychology-psychology in literature. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 185 (2015), 250 – 257.
- Aydın, K. (1999). *Karşılaştırmalı Edebiyat Günümüz Postmodern Bağlamda Algılanışı*. İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Aydın, E. (2015). Modern Edebiyat Eleştirisinde Psikoloji Güç. *Kafkas Üniversitesi Yaşam Işığı Dergisi*, 1, 255-265.
- Atlı, F. (2012). Edebî metnin ve yaratıcılığın kaynağına ulaşan yol: Psikanalitik edebiyat eleştirisi. *Turkish Studies*, 7 (3), 257-273.
- Birlik, N. (2019). Psychology and Literature. Ed. Önder Çakırtaş, *Literature and Psychology: Writing, Trauma and the Self* içinde (p. 8-18). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Campbell, J (2017). *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Çev. Selçuk Aylar. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Dalton, A, & Wolff, K. & Bekker, B. (2021). Multidisciplinary research as a complex system. *International Journal of Qualitative Methods*, 20, 1–11.
- Emir, C. (2016). Literature and psychology in the context of the interaction of social sciences. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, 19(4), 49-55.
- Emre, İ. (2009). Yeni Türk Edebiyatının Psikoloji Kaynakları. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4(1-1), 319-355.
- Freud, S. (1928). Dostoevsky and Parricide. *International Journal of Psychoanalysis* 26, 177–194.
- Freud, S. (2000). *Rüyaların Yorumu 2*, Çev. S. Budak. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- Freud, S. (2014). *Psikanaliz Üzerine*, Çev. Kamuran Şipal. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2016). *Rüyaların Yorumu 1*, Çev. S. Budak. İstanbul: Öteki Yayınevi.
- İnce, Ö. (2011). *Şiir ve Gerçeklik*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Jung, C. G. (1948). The phenomenology of the spirit in fairy tales. *The Archetypes and the Collective Unconscious*, 9(1), 207-254.
- Jung, C. G. (2001). *Anılar, Düşler, Düşünceler*, Çev. İ. Kandemir. İstanbul: Can Yayınları.
- Jung, C. G. (2003). *Dört Arketip*, Çev. İ. Kandemir. İstanbul: Can Yayınları.
- Jung, C. G. (2015). *Psikoterapi Pratiği*, Çev. S. Türk. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Karabulut, M. (2013). *Edip Cansever Şiiri-Psikanalitik Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Karabulut, M. (2015). İmgenin Psikanalitik Boyutu, *Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu-II, ADYÜ-Sempozyum-02-03 Nisan 2015*, 1-11.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Perşembe Kitapları.
- Lacan, J. (1993). The seminar of Jacques Lacan: Book III: The psychoses 1955-1956 (R. Grigg, Trans.). W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (1993). The seminar of Jacques Lacan: Book III: The psychoses 1955-1956 (R. Grigg, Trans.). W. W. Norton & Company.
- Lacan, J. (1982). *Ecrits A Selection*, Trans. A. Sheridan. NY: Routledge
- Lacan, J. (1993). *The Seminar of Jacques Lacan: Book III: The Psychoses 1955-1956*, Çev. R. Grigg. NY: R. W. W. Norton & Company.
- Lings, M. (2003). *Simge ve Kökenörnek*, (Çev. Süleyman Sähra). Ankara: Hece Yayınları.
- Moghaddam, F. (2004). From 'Psychology İn Literature' To 'Psychology İs Literature': An Exploration Of Boundaries And Relationships. *Theory & Psychology*, 14(4), 505–525.

- Moran B. (1988). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: Cem Yayınları.
- Panagiotou, N. & Sheikh, A. (1977). The image and the unconscious. *International Journal of Social Psychiatry*, 23(3), 169–186.
- Phillips, A. (2007). *Hep Vaat Hep Vaat Edebiyat ve Psikanaliz Üzerine Denemeler*, Çev. Ferit Burak Aydar. İstanbul: Metis Yayınları.
- Rowland, S. (1999). *C. G. Jung and Literary Theory*. New York: St. Martin's Press.
- Reyher, J. & Smeltzer, W. (1968). Uncovering properties of visual imagery and verbal association: A comparative study. *Journal of Abnormal Psychology*, 73(3), 218–222.
- Sartre, J. P. (2006). *İmgelem*, Çev. Alp. Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Şen, C. (2019). Lacancı Psikanaliz Kuramının Edebiyatla İlişkisi Üzerine Bir İnceleme. *Yeni Türk Edebiyatı Dergisi*, 19, 85-108.
- Tura, S. M. (2022). *Freud'dan Lacan'a Psikanaliz*. İstanbul: Kanat Kitap.
- Ulağlı, S. (2018). *İmgebilim "Ötekinin" Bilimine Giriş*. Ankara: Sinemis Yayınları.
- Ümer, E. (2018). Lacancı Bakış Kavramı ve İmgenin Bakışı. *Yıldız Journal of Art And Design*, 5(2), 47-66.
- Yazell, B. & Petersen, K. & Marx, P. & Fessenbecker, P. (2021). The Role Of Literary Fiction In Facilitating Social Science Research. *Humanities and Social Sciences Communications*, 8(261), 1-8.
- Yılmaz, O. (2021). Kaygı, Korku ve Arzu Üçgeninde. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 8(3), 424–443
- Yimer, M. D. (2019). On The Interaction Between Literature And Psychology. *IEEE-SEM*, 7(8), 155-167.